

## מורדת ממלאכה

### ראשי פרקים

- א. הקדמה
- ב. שיטות הראשונים בהסבר הסוגיא והני"מ להלכה.
  1. שיטת הראב"ד
  2. שיטת הריטב"א
  3. שיטת הרמב"ן
  4. שיטת תוספות
  5. שיטת הרשב"א
  6. שיטת הרמב"ם
  7. מחלוקת הטור והרמב"ם, וברור בדעת תוספות
  8. סכום
- ג. האמצעים העומדים לרשות הבעל כשאשתו מורדת.
- ד. מורדת בחלק מהמלאכות.
- ה. תביעה על מרידה בעבר.
- ו. נכוי מזונות תמורת חוב.
- ז. כפיית האשה למלאכות חיבה.

### א. הקדמה.

במתני<sup>1</sup>: "המורדת על בעלה פוחתין לה מכתובתה שבעה דינרים בשבת. עד מתי הוא פוחת" וכו'. ובגמ' נחלקו אמוראים: "מורדת ממאי? רב הונא אמר מתשמיש המטה, ר' יוסי בר' חנינא אמר ממלאכה". ומסקנת הגמרא: "מתשמיש כו"ע לא פליגי דהויא מורדת, כי פליגי ממלאכה, מר סבר ממלאכה לא הויא מורדת, ומ"ס ממלאכה נמי הויא מורדת". ולהלכה קיי"ל כר"ה, דכ"ד הר"ף, הרמב"ם, הרא"ש, הרשב"א, הר"ן, הריטב"א, הרמב"ן, ועוד.

סתמה הגמרא ולא בארה מהו שורש מחלוקתם של ר"ה וריב"ת. ומה יעשה הבעל (בעיקר למ"ד שלא הויא מורדת). משיטות הראשונים נראה, שכדי לבאר מחלוקת זו, יש להתייחס לשתי סוגיות נוספות.

א. רב הונא ור"ל נחלקו<sup>2</sup>, לדעת רב הונא יכולה אשה לומר לבעלה איני נזונית ואיני עושה, כיון שמזוני עיקר ומעש"י משום איבה. ור"ל פליג על זה. נחלקו הראשונים בדעת רב הונא. לדעת תוספות<sup>3</sup> וסיעתם יש אפשרות לאשה להפקיע את כל מלאכותיה, הן

1. דף ס"ג, ע"א.
2. דף נ"ח, ע"ב.
3. דף ס"ג, ע"א, ד"ה "ר"ה".

עשיה בצמר, והן ו' מלאכות הבית דכולן הן כנגד מזונותיה. לדעת הר"ן<sup>4</sup> וסיעתו דוקא במעשי' – דתקינן רבנן תחת מזונות, אבל שאר מלאכות אינה יכולה להפקיע. במחלוקת רב הונא ור"ל איפסקא הלכתא בהדיא כר"ה<sup>5</sup>, וכן נפסק להלכה בראשונים ובשו"ע<sup>6</sup>. בבאור מחלוקת זו האריכו האחרונים, ובמאמר זה נתייחס אליה רק בצריך לענייננו.

ב. בנדריס<sup>7</sup>: "קונם שאני עושה לפיך אין צריך להפרי", כיון שהאשה משועבדת לבעלה לא חל הנדר כלל. והקשו הרשב"א<sup>8</sup>, הר"ן<sup>9</sup> ועוד דהרי לר"ה האשה יכולה להפקיע עצמה מחיוביה, וא"כ אמאי לא חל הנדר? ותרצו, דכיון שלא אמרה בפירוש איני נזונית, ורק אמרה קונם שאני עושה לפיך, לא התבטלה התקנה. והוסיף הר"ן (וכן נראה מדברי הרשב"א) דה"ה כל שאמרה איני עושה בלבד לא מהני ובעל יהיה חייב להמשיך לזונה, דלא מבטלה תקנה עד שאמרה בהדיא איני נזונית. לקמן יתבאר האם יש מקום לחלק בין אשה העושה מלאכותיה ואוסרתן על בעלה, ובין אשה שאינה עושה כלל לענין ביטול תקנת המזונות.

הבעיות בהסבר הסוגיא:

- א. כיצד משתלבת סוגיית איני נזונית עם סוגיית מורדת. כלומר – אם אנו מניחים שהאשה יכולה להפקיע חיוב מלאכותיה כרב הונא, כיצד יתכן שתחשב מורדת. אם באמת נניח שהיא גופא מח' ר"ה וריב"ח – כמה דחוק הדבר שהגמרא לא אמרה זאת, ועוד מדוע שיחלקו פעם נוספת. לאידך גיסא – אם נאמר שכאן אין הפקעת התקנה – משום מה, א"כ מה"ה לא תחשב האשה כמורדת.
- ב. האם כל מה שיש לדון כאן הוא – אם נקנס את האשה בקנס דמתניי? האם חובות הבעל כלפי אשתו נשארו כאשתקד (כמובן שענין זה שייך גם לשאלה הראשונה)?
- ג. האם ביד הבעל לכוף את אשתו למלאכותיה, או שאמצעיו מוגבלים?

## ב. שיטות הראשונים בהסבר הסוגיא והנ"מ להלכה

### 1. שיטת הראב"ד<sup>9</sup>

מכח קושיות אלו וקושיא נוספת מתוספתא<sup>10</sup> העמיד הראב"ד את מחלוקת ר"ה וריב"ח, באשה שאמרה בפירוש איני נזונית ואיני עושה. ריב"ח ס"ל כר"ל – שאין זכות לאשה להפקיע תקי"ח ולכן היא מורדת, ור"ה ס"ל כשיטתו בא"י שיכולה להפקיע – ולכן לא הויא מורדת. הוסיף הראב"ד שגם לר"ה דוקא בעשיה בצמר, אבל בשאר מלאכות דלא תליין במזוני (כדעת הר"ן) הויא מורדת לכו"ע. בראב"ד חזינן שני עקרונות מרכזיים.

- א. כל שלא אמרה בפירוש איני נזונית לא נפטרה (כדעת הר"ן בסוגיא ב' לעיל).
- ב. אין מקום כלל לחלק בין תשמיש ובין מלאכות לענין מורדת, דכל שאינה עושה את המוטל עליה הויא מורדת. נקודה זו יש לבאר בשתי צורות. או שגם מלאכות הבית הן

4. דף כ"ג, ע"ב בדפי הרי"ף, ד"ה "דקסברי".

5. דף ק"ז, ע"ב.

6. סימן ס"ט, סעיף ד'.

7. דף פ"ה, ע"א.

8. דף נ"ט, ע"א ד"ה "קונם".

9. בהשגותיו על הרי"ף דף כ"ו, ע"א.

10. פ"ה מ"ג והובאה בדף נ"ט, ע"ב.

חלק מרכזי באישות. או (וכן נראה יותר בסברא) שהשוו חכמים מידותיהם וקנסו את כל הבא לזעזע את מוסד המשפחה, ולא חילקו בין חיוב אישות וחיוב מלאכות.

## 2. שיטת הריטב"א<sup>11</sup>

דעת הריטב"א שאין זו מחלוקת ר"ה ור"ל, מכח הקושיות דלעיל, וכן לא נראה שהמחלוקת היא רק בעשיה בצמר כראב"ד, אלא בכל המלאכות. מחלוקת ר"ה וריב"ח היא באשה שלא אמרה איני ניזונית ואיני עושה. דריב"ח ס"ל שכמו שקנסו מורדת מתשמיש, כך גם קנסו מורדת ממלאכה. ור"ה ס"ל "שאינה מורדת וכו', דכיון דמילתא דממון היא מורדת אין לנו לקנסה בכך". על קושית הראב"ד "היכא תיסק אדעתין דאיתתא בעיא מזוני מגברא ולא עבדא ליה שום עבדתא", הסביר הריטב"א שאה"נ גם לר"ה וגם לריב"ח "נגבה מנכסיה או שנפחית מכתובתה כדי שפחה אחת לשמשו" – דבר זה פשוט כל כך – ואין צורך לאמרו, אלא שלדעת ריב"ח בנוסף לכך גם קנסו חז"ל את האשה ולדעת ר"ה לא קנסו.

מדברי הריטב"א מבואר, שהאשה לא מפסידה מזונותיה בגלל שאינה עושה מלאכה, והוא כדעת הר"ן (בסוגיא ב' לעיל), דכל שלא אמרה בפירוש איני ניזונית – תק"ח נשאת בתקפה. מחלוקתם של ר"ה וריב"ח היא: האם חז"ל קנסו מורדת ממלאכה, או שחילקו בין חיוב ממוני וחיוב אישות. בשו"ת הריטב"א<sup>12</sup> האריך ג"כ בענין זה, וז"ל "ואיך אתה אומר כן שלא תקנו כן וכו', אבל כשהיא מורדת שלא לשמשו (במלאכה) אין לה מזונות וכו' עליו להביא ראיה זו מנין לך, שהרי חיוב מזונותיה במשנתנו ברור בלא תנאי וכו'<sup>13</sup>. נוסף לכך חזינו שאין ביד הבעל למעט מזונותיה וכד' כדי לכופה, אלא רק לגבות מנכסיה כדי שפחה לשמשו.

## 3. שיטת הרמב"ן<sup>14</sup>

דעת הרמב"ן בסי' הזכות נראת דומה לדעת הריטב"א. ראשית הוא מציין שמחלוקת ר"ה וריב"ח היא בכל ז' מלאכות. ראיה לכך הוא מביא מירושלמי בסוגיין<sup>15</sup>. שם נימק ריב"ח מדוע מורדת מפסידה ז' דינרים לעומת המורד שמפסיד רק ג' דינרים, בכך שמרדה בז' מלאכות<sup>16</sup>. בכך בא הרמב"ן לאפוקי מדעת הראב"ד שהובאה לעיל שמחלוקת ר"ה וריב"ח היא במורדת רק מעשיה בצמר. את דעתו של ר"ה שאינה נחשבת מורדת ממלאכה, מנמק הוא בכך דוקא בתשמיש "שהוא ביטול עיקר נישואין וצערן של איש בגופו, ודאי לאפוקי כל דין שבממון, ר"ה לטעמיה דאמר יכולה אשה לומר לבעלה איני ניזונית ואיני עושה".

מדברים אלו משמע שמחלוקת ר"ה וריב"ח, היא מחלוקת ר"ה ור"ל, אם אשה יכולה לומר לבעלה איני ניזונית ואיני עושה. (ובכך שונה דעתו מהריטב"א לעיל, שלדעתו גם ריב"ח ס"ל כר"ה). א"כ היינו יכולים להבין שכונתו של הרמב"ן שכאשר אשה אינה עובדת הרי באה לבטל בכך את תקנת חז"ל וכיון שיש בידה לעשות זאת, ממילא אינה מורדת.

11. דף ס"ג, ע"א ד"ה "מורדת".

12. מהדורת הר"י קאפח סימן ק"נ.

13. ושם כתב שגם אם הלכה מביתו – לא הפסידה מזונותיה, וזה סותר למש"כ בדף ק"ג, ע"א ד"ה "אם", שאין חיוב מזונות לאשה אלא כשהיא עמו על שולחנו (וכ"פ הרמ"א סי' ע' ס"ב) ועיי"ש בתרצו של הר"י קאפח ואכמ"ל.

14. בסי' הזכות על הרי"ף דף כ"ו ע"ב מדפי הרי"ף, ובחדושי המופיעים בחידושי הרשב"א דף ס"ג. ע"א ד"ה "מורדת".

15. דף ל"ז, ע"ב.

16. אמנם הירושלמי דחה זו, אבל מסיבה אחרת.

אבל פירוש זה אינו נכון ברמב"ן, כיון שאם נניח כך, הרי נהיה מוכרחים לומר שהאשה מפסידה מזונותיה, כדין איני נזונית ואיני עושה. אבל בהמשך אומר הרמב"ן "אבל שאלת (הראב"ד) היאך יתכן שיהא הוא זונה ומפרנס ולא תהא אופה ומבשלת, נ"ל וכו' אבל שמין במה המלאכות האלו שוות לבעל וכו' שוכרין שמש לשמשו ומניקה להניק את בנה וכו' וכן הוא פוחת ממזונות שנותן לה בכדי דמי מלאכה שמורדת בה. ואם מרדה בכולן, אינו זן כלל, וגובה המותר משלה" וכו', הרי שס"ל כריטב"א שאינה מפסידה מזונותיה.

ואם נשאל א"כ מה ס"ל לריב"ח? כלומר, אם גם לר"ה וגם לריב"ח אינה כאלו אמרה איני נזונית ואיני עושה, א"כ מהי מחלוקתם? וצ"ל דר"ה דס"ל דמזוני עיקר - ממילא גם כשלא אמרה איני נזונית אין לראותה כמורדת - דחיוב מעשי ידיה הוא משני במערכת יחסי הבעל והאשה, לעומת זה ריב"ח שס"ל שאין בכח האשה להפקיע חיוב מעשי ידיה - ע"כ שחיוב זה הוא עיקרי ולכן האשה תוגדר כמורדת.

לעומת דברים אלו בספר הזכות, מצאנו בחדושי הרמב"ן גישה אחרת. שם מסביר הרמב"ן את דעתו של ריב"ח וז"ל: "פי' שאמרה איני מכבסת וכו', אבל אעשה בצמר אין זה מרד כלל, שיכול הוא שלא לזונה, והיא יכולה לומר איני נזונית ואיני עושה". כאן חזינן שריב"ח גם הוא ס"ל כר"ה, שיכולה אשה לומר איני נזונית ואיני עושה, ולכן היא אינה מורדת, אבל כאן הכוון אחר "שיכול הוא שלא לזונה", והכונה שהמזונות נתקנו רק כנגד מעש"י בצמר, וכל שלא עשתה - בטל חיוב מזונות מהבעל - וממילא גם א"א לחשבה כמורדת, אבל בשאר ו' מלאכות שאינן כנגד מזונות - נשאר החיוב בתקפו ולריב"ח נחשבת היא מורדת, ור"ה מחלק בין חיוב תשמיש וחיוב מלאכות, ולכן ס"ל שאינה מורדת. בהמשך דבריו הקשה הרמב"ן: "היכא קי"ל דלא היה מורד מ"ש מיניה ידיה, דבאומר איני זן יוציא וכו'. י"ל א"א לה להתענות (כשהבעל אינו נותן מזונות) עד שתבוא לב"ד, אבל כאן אפשר לכופה בשוטים לעשות מלאכה, וגם אפשר לו למנוע תשמישה ומזונותיה עד שתחזור בה".

לסיכום: אשה המורדת מעשיה בצמר - הפסידה מזונותיה ד"זה כנגד זה". אשה המורדת משאר מלאכות - לא הפסידה מזונותיה, דאין זה נגד זה; לריב"ח הויא מורדת, לר"ה לא הויא מורדת אלא שיכול לכופה<sup>17</sup>. בהסבר זה מתעוררת בעיה, כיון שבתחילת עיונו ראינו, שדעת הר"ן שכל שלא אמרה בפירוש א"נ וא"ע - לא פקעו חיוביה ולא בטל חיוב מזונות. הר"ן הביא לכך ראיה מהרמב"ן, חזינן דלא כוותיה, ודבר זה יתבאר בהמשך.

#### 4. דעת התוספות<sup>18</sup>

ז"ל: "ר"ה לטעמיה דאמר יכולה אשה שתאמר לבעלה א"נ וא"ע, וריב"ח סבר כר"ל". שתמו התוספות ולא בארו כוונתם. ויש אפשרות לבארם בשתי צורות:  
א. כשיטת הריטב"א והרמב"ן בספר הזכות, וכדעתו של הר"ן בסוגיא ב' לעיל, שכל שלא אמרה א"נ וא"ע לא פקעו חיוביה ולא בטל חיוב מזונות, ובכ"ז אינה מורדת, דחיוב מעש"י הוא משני ולא קנסוה בכך רבנן. וכן הבין הרא"ל צינץ בדעת התוספות, וכן הבין הרב זילטי ז"ל, ויבלי"א הרי"ש אלישיב והר"י הדס שליט"א<sup>19</sup>.

17. אין בידי להסביר מדוע הרמב"ן מסביר בחדושו אחרת ממש"כ בס' הזכות.

18. דף ס"ג, ע"א ד"ה "ד"ה".

19. פד"ר חלק ג' עמ' 215.

ב. כשיטת הרמב"ן בחידושו שהבאנו לעיל דלר"ה – אשה המורדת ממלאכה פקע חיוב מלאכותיה. וממילא גם מזונותיה, ולכן לא היא מורדת. ובהמשך נוכיח שכן דעת כמה מגדולי האחרונים.

## 5. שיטת הרשב"א<sup>20</sup>

הרשב"א שיטתו בדיוק כשיטת הרמב"ן שבחדושו, וז"ל: "ממלאכה פי' משאר מלאכות חוץ ממעש"י וכו' דאי ממעש"י, הא יכולה היא לומר א"נ וא"ע, אבל מלאכות אחרות שמנו חכמים אינן תחת מזונות. ובין נזונות, בין אינה נזונת, הרי זו אופה ומבשלת..." ולר"ה "כופה בשוט א"נ ב"ד משמתין" ובסוף הסוגיא<sup>21</sup> כתב "הלכתא כר"ה דממלאכה לא היא מורדת, שאין מרד בממון. אלא באומרת איני עושה, כופה אותה בשוט, או שאינו זנה, או ב"ד מוכרין לו מכתובתה בטה"נ כדי שישכור עליה".<sup>22</sup> הביא תשובת רשב"א ושם כתב ג"כ: "ואם אינה רוצה לעשות וליתן לבעל מעש"י – אין לה מזונות וכו' שאין לך נזונות ואומרת איני עושה, ואפילו עושה ואינה משמשת באותן מלאכות קטנות, והוא צריך לשכור מי שישמשנו בהם – שוכר עליה. אבל תפסיד מזונותיה לא". כלומר במעש"י בצמר – מפסדת מזונות, בשאר מלאכות – אינה מפסדת.

ויל"ע, דבחדושו כתב בסופם שיכול שלא לזונה. ובתשובה כתב שאינה מפסדת, אלא רק כשאינה עושה בצמר. וקשה יותר, שהרמ"א בסי' ע"ג<sup>23</sup> הביא את דעתו בתשובה, שיכול רק לנכות ממזונותיה כשאינה עושה ו' מלאכות, ורק בעושה בצמר הפסידה מזונותיה. ובסי' פ"ד<sup>24</sup> על דברי המחבר שכל אשה, שתמנע לעשות מלאכה ממלאכות שהיא חייבת לעשותן, כופין אותה לעשות הוסיף "ואינו זנה עד שתעשה". דבר זה הקשו בפד"ר הנ"ל ויבואר ג"כ לקמן.

## 6. שיטת הרמב"ם<sup>25</sup>

"כל אשה שתמנע מלעשות מלאכה מן המלאכות שהיא חייבת לעשותן, כופין אותה ועושה, אפילו בשוט". והשיגו שם הראב"ד "מעולם לא שמעתי יסור שוטים לנשים, אלא שממעט לה צרכיה ומזונותיה עד שתכנע". והקשה הטור<sup>26</sup> "יראה שפוסק דמורדת ממלאכה היא מורדת, וא"כ קשה לדבריו למה לא יפחתו מכתובתה כדין מורדת מתשמישי. ותרץ ע"ז הכ"מ (והובא גם בב"י) שני תרוצים.

א. גם הרמב"ם ס"ל שאין מורדת ממלאכה, כיון שיכולה לומר א"נ וא"ע, אבל כיון שלא אמרה בפירוש איני נזונת, נשאר חיוביה עליה, ולכן כופין אותה. והוא כדברי הר"ן בסוגיא ב' לעיל.

ב. באמת גם הר"מ התייחס למקרה שאמרה איני נזונת, אבל לא נפטרה ע"י כך מחיוב ו' מלאכות, אלא רק ממעש"י ולכן יכול לכופה על ו' מלאכות. חזינן מדברי הב"י שתפס בשיטת הר"ן, שכל שלא אמרה בפירוש איני נזונת הרי היא חייבת במלאכותיה.

20. מהדורת הר"מ הרש"ר דף ס"ג ע"א ד"ה "רי יוסי".

21. דף ס"ד, ע"א ד"ה "ולענין".

22. דף קי"ז, ע"א ד"ה "כתב".

23. ס"יב בהג"ה.

24. ס"י"ו בהג"ה.

25. פרק כ"א, הלכה י".

26. סוף סימן פ'.

## 7. מחלוקת הטור והרמב"ם, וברור בדעת תוספות

כתב הטור בהמשך: "וא"א הרא"ש ז"ל כתב שאין כופין אותה, דק"ל כר"ה וכו', לפיכך אם תרצה, לא תעשה – ולא תזון". הרא"ש<sup>27</sup> העתיק את דברי התוספות לעיל, ואפשר בנקל לומר שדעתו כדעת התוספות. וא"כ לדברי הטור, התוספות והרא"ש ס"ל שכל שאינה עושה הוי כאמרה איני נזונית ואיני עושה ולכן גם לא שייך לכופה, אבל הפסידה מזונותיה.

כאן עלינו לחזור לשאלה שהבאנו כבר קודם לכן בדברי הרמב"ן, הרי הר"ן הוכיח בסוגיא לעיל ממשנת "קונם שאיני עושה לפיך א"צ להפרי", שכל שלא אמרה בפירוש א"נ וא"ע לא בטלה התקנה. על שאלה זו עמד הב"ח<sup>28</sup> וז"ל: "ולפענ"ד דאין משם ראיה דודאי מסתברא כשאמרה א"ע ה"ל כאילו אמרה בפירוש איני נזונית וא"ע, והך דקונם שאני עושה לפיכך אינו באמרה א"ע, אלא אדרבא איפכא משמע שהיא חפצה לעשות מלאכה שהיא חייבת בה לבעלה, אלא שאסרה עליו בקונם. וקאמר דכיון שמשועבדת לו, א"צ להפרי וכו'". ונראית כונתו, שהתוספות ס"ל דכל שאמרה איני עושה – הרי אינה רוצה בתק"ח של מזונות כנגד מעש"י. אלא מזונות בלבד וזה לא יתכן ולכן ע"כ התקנה בטלה, משא"כ כשרק נדרה אבל עשתה א"כ א"צ לבטל את התקנה שהרי בעלה יכול ליטול מעש"י, וממילא לא ראו חז"ל צורך לבטל את התקנה, וממילא נדרה לא חל.

ובדומה לכך כתב החזו"א<sup>29</sup>, אלא שהוא הוסיף לומר שגם הר"ן יודה לכך "ודוקא באמרה איני עושה לא סגי, אבל אם כבר הגיע זמן מלאכתה ולא עשתה – נפטר בעלה ממזונותיה". ולענ"ד בלי הר"ן לא משמע כן, וכן בתשובת הרשב"א איירי שמרדה מזה זמן רב, וכתב שלא הפסידה מזונותיה. וכן בתשובת הריטב"א איירי באשה שכבר מרדה מכבר, וכתב שלא הפסידה. וכן כל הנך ראשונים שכתבו שכופין אותה שתעשה מלאכותיה – ע"כ איירי שכבר הגיע זמן החיוב. דאל"כ כיצד הוא כופה, ובכ"ז לא הפסידה.

והחזו"א התעורר לחלק מדברים אלו, והקשה לדעת הרמב"ם מדוע כופין אם הפסידה מזונותיה, ותרץ שכבר אכלה ונתחייבה, וכיון שמרדה כופין אותה לשלם מה שנתחייבה. שוב הקשה מהראב"ד שכתב שממעט מזונותיה, ומשמע שלא אבדה. ותרץ, שאיירי בעושה בצמר שהוא כנגד מזונותיה, אבל אינה טוחנת וע"ז כופין.

ולאחר בקשת מחילה, לא נראה כדבריו. ודוחק לומר שהרמב"ם איירי רק לאחר שקבלה מזונות, והכפיה רק לשיעור זה – דברמב"ם לא נזכר שמץ מכך, וכן מש"כ בראב"ד – לא נזכר כלל. בנוסף לכך שאר הראשונים שהזכרנו לעיל שמתחייבים למקרה שקרה וגם שם לא מופיע, וע"כ נראה כדעת הב"י שהרמב"ם והר"ן והעומדים בשיטה זו ס"ל דלא הפסידה מזונותיה אף שלא עשתה, כל שלא אמרה בפירוש איני נזונית.

גם ב"הפלאה"<sup>30</sup> כתב שלדעת תוספות הוי כאמרה א"נ וא"ע, והפסידה מזונותיה, ואינו יכול לכופה, ונשאר גם בצ"ע מדוע לא הובאה דעתם להלכה. וכ"ד "בית יעקב"<sup>31</sup>. וה"הפלאה" ו"בית יעקב" תלו את מחלוקת התוספות והר"ן, במחלוקת הידועה אי אשה שאמרה א"נ וא"ע יכולה לחזור בה לאחר זמן, והיא דעת התוספות, ולר"ן כיון שאמרה א"נ וא"ע בטלה התקנה לעולם. והסביר ה"הפלאה" שהר"ן שס"ל שאין האשה יכולה לחזור בה כשאמרה א"נ דא"כ לקתה מידת הדין, דכל שמזונותיה ביוקר תחזור בה, וכל

27. פרק ה', סימן ל"א.

28. סוף סימן פ' ד"ה "יראה".

29. סעיף קטן ט'.

30. סעיף קטן י"ד.

31. סוף סימן פ'.

שמוזנותיה בזול תאמר א"נ, א"כ גם הכא א"א שמורדת תפסיד מוזנותיה, שתוכל לחזור בה, כל שיעלה רצון לפניה. ולתקן שתפסיד מוזנותיה לעולם, ודאי לא נחא ליה לחז"ל לתקן – ולכן הר"ן מוכרח לסבור, שכל שלא אמרה בפירוש א"נ לא הפסידה מוזנותיה, משא"כ לתוספות שס"ל שאשה יכולה לחזור בה ולדרוש מוזנות ולא חשו לתקנת הבעל, א"כ י"ל דגם הכא הוי כאמרה א"נ.

## 8. לסיכום

חזינן שדעת הטור, הב"ח, ה"בית יעקב", "הפלאה", והחזו"א, שדעת תוספות שמורדת הפסידה מוזנותיה אע"פ שלא אמרה איני נזונית. ומכאן קושיא גדולה על הנך גדולי הדור בפד"ר הנ"ל, שלא שמו לב לכל דעות אלו, ורצו לומר שדעת התוספות – שאינה מפסידה מוזנותיה כדעת הריטב"א וסיעתו. ועיי"ש שהוכיחו שיטתם מתוספות<sup>32</sup> שכתוב שאשה שאסרה הנאת הנקה על עצמה, כופה אותה הבעל שתשכור לו מינקת. וא"כ חזינן שלא הפסידה מוזנותיה, דא"כ הרי ממילא אינה חייבת במלאכה. ולעני"ד יש בקל לחלק, דהרי שם היא רק נדרה, ואמנם היא נתנה אצבע בין שיניה, אבל בכ"ז אין להכחיש שהוא קיים לה וא"כ הרי הסכים לנדרה, ולכן י"ל שגם לדעת תוספות בכה"ג לא הפסידה מוזנותיה.

העולה מזה: אשה שמרדה הן בצמר והן בשאר מלאכות, לדעת הרמב"ן בחידושו הרשב"א, התוספות, הרא"ש – הפסידה מוזנותיה. לדעת הר"ן, הרמב"ם, הראב"ד, בהשגותיו על הר"ף, הרמב"ן בס' הזכות והריטב"א – לא הפסידה מוזנותיה.

### ג. האמצעים העומדים לרשות הבעל כשאשתו מורדת

א.

בראשונים מבוארים חמישה אמצעים: קנס ז' דינרין, שכירת שפחה תחתיה, שמתא, כפיה ע"י הפחתת מוזנותיה, כפיה בשוט. יש לזכור שכל האמצעים האלה עומדים לעזרת הבעל, רק אם נניח שהאשה לא "הפסידה" מוזנות, כיון שאם אין לה מוזנות הרי גם אינה חייבת במלאכות. לפי הראשונים שמוזנות הם רק כנגד עשיה בצמר, א"כ בכל אופן תתכן כפיה על ו' מלאכות, שגם אם אינה נזונית, נשארה חייבת בהן. וב"בית יעקב"י<sup>1</sup> כתב דכל שמקבלת מוזנות – ודאי חייבת, וממילא יכול לכופה, אלא שאם הבעל רוצה לתת – והאשה מסרבת, לדעת התוספות, יכולה לא ליטול, שאין יכול לכופה לקבל מוזנותיה<sup>32</sup>, וממילא פטורה, משא"כ לר"ן ודעימיה כל שלא אמרה בפירוש "איני נזונית", הרי אם הבעל רוצה לזונה, אע"פ שהיא מסרבת – עדיין חובתיה עליה, ובזה נחלקו. לדעת תוספות – איני נזונית פירוש – איני רוצה לקבל מוזנות וכל זמן שאסרב אין עלי חיוב. לדעת הר"ן – איני נזונית פירוש – הפקעת התקנה, ולכן גם א"י לחזור בה מכך. לסיכום – כל הניזונית בפועל, כל שבעלה רוצה לזונה אע"פ שאינה רוצה – לדעת הר"ן, וכן המורדת מו' מלאכות – לראשונים שלדעתם ו' מלאכות אינם כנגד מוזנות – יש ביד הבעל לכופה.

### קנס ז' דינרים:

דעה זו דעת יחידאי – דעת הראב"ד, שגם לר"ה שהלי כוונתה יש מציאות של אשה המורדת בו' מלאכות. ושאר ראשונים לא קבלו דעה זו, כיון שבחיוב ממון לא קנסו חז"ל.

### מכירה בטוה"נ

גישה זו מתיחסת להפסד הממוני הנגרם לבעל ומאפשרת לו להשיג "תחליף" לאשתו על חשבונה. בשיטה זו נקטו רוב הראשונים דלעיל. הריטב"א, הרשב"א, הרמב"ן, והר"ן.

32 דף נ"ט, ע"ב תוספות ד"ה "כגון"

הרמב"ם לא הזכיר אפשרות זו, אבל כתב "כופה אפילו בשוט", ונראה שמכירה בטוה"נ יכולה גם היא להכלל בצורות הכפיה.

#### **כפיה בשוטים, מיעוט מזונותיה, שמתא:**

המכנה המשותף לאמצעים אלו הוא: שמטרתם ללחוץ את האשה לעבוד. ויש לדון מדוע בכלל אפשר לכופ את האשה, הרי קי"ל<sup>33</sup> שא"א לכופ את הלווה להשכיר עצמו, או לעשות מלאכה, וה"ה לפועל שחזר בו, ואף אם קיבל את משכורתו יכול לחזור בו, והמעות חוב עליו<sup>34</sup>. וצ"ל שחיובי האשה אינם כחיובי בע"ח או פועל גרידא, כיון שחיובה אינו נובע מהתחייבות כלפי מעביד אלא מתק"ח שנועדו לבסס את חיי בני הזוג בצורה נאותה, ולכן נתנו כח ביד הבעל לכופה\*.

כתב הרא"ה<sup>35</sup> וז"ל: "איכא למימר דעושה בצמר לא חשיב ליה, דאפילו ריב"ח מודה בהא דמינה לא הויא מורדת, ולא קנסינן עלה דלא הוי אלא חוב **בעלמא** וכו' אלא פוחתין מכתובתה וכו' שהרי אילו היו לה מעות וכו' רצתה נותנת לו דמי מעשה חמש סלעים ואינה עושה בצמר. מה שאין כן בשאר מלאכות, שא"י ליתן לו דמי שכר שפחה ותפטר וכו' ואם רצתה - תצא היא ותטרח אחר שפחה לשכור אותן לעשותן, אבל אינה יכולה להיפטר בדמים". לפי דבריו מובן שהבעל יכול לכופ את אשתו לעשות מלאכתה או למצוא "תחליף" ואין הטורח, לחפש אחר אדם או מס' אנשים שיטפלו במשק הבית, מוטל עליו<sup>36</sup>.

#### **הסתירה בדברי הרשב"א ובדברי הרמ"א**

בסי' פ' סט"ו כתב המחבר: "כל אשה שתמנע וכו' כופין אותה לעשות" והוסיף הרמ"א "ואינו זנה עד שתעשה וכן ביי"ד משמתין או מוכרין כתובתה לשכור עליה". בסי' ע' ס"ב כתב הרמ"א: "מנכה לה ממזונותיה וכו' ממלאכות קטנות שבבית, אבל אינה מפסדת משום זה מזונותיה".

והסתירה ברורה דבסי' פ' משמע שאינו זנה כלל, ובסי' ע' משמע שרק מנכה לה. ובפד"ר הנ"ל חילקו שם כמו שהארכנו לעיל. דלרשב"א אמנם אינה מפסדת מזונותיה בוי' מלאכות, אלא רק כשאינה עושה בצמר. ובשאר מלאכות אמנם אינה מפסידה מזונותיה, אבל יכול לכופה לעבוד גם ע"י מניעת מזונות. ואם נשאל – נתת תורת כ"א בידו – דמאי נ"מ שלא מפסידה עפ"י דין, הרי יכול למנוע ממנה בכל מקרה. ועל כך תרצו – שכ"ז שיש ביד הבעל למצוא מי שישמשו אינו יכול למנוע ממנה מזונות, אלא רק לשכור עליה, ורק במקרה שא"י כלל למצוא "מחליף" – יוכל לכופה ע"י מניעת מזונות.

ולעני"ד אין לחילוק זה שום ראייה. משום שלא הופיע בראשונים, וגם ברמ"א אין לו זכר. ונראה לי לבאר באופן אחר, שבאמת ביד הבעל עצמו לדעת הרשב"א רק לשכור עליה, אבל למנוע מזונותיה אינו יכול כלל ללא ביי"ד. דהגע בעצמך הרי הוא עושה דין לעצמו ע"י גזל – ומה"ת ימנע ממנה מזונות שמגיעים לה, כיון שסו"ס עושה בצמר. אם לבעל קשה הדבר – ולא דוקא בגלל שא"י למצוא, ויכול להיות מסבות שונות, בידו לפנות לביי"ד, וביד ביי"ד הסמכות לקבוע אם באמת כדאי לכפות את האשה ע"י יצירת

33. חו"מ סימן צ"ז, סעיף ט"ו.

34. שם סימן של"ג, סעיף ג'.

35. דף ס"ג, ע"א.

36. ע' באבני"מ סימן פ' סעיף קטן א', ולדבריו ישנה מחלוקת אי יכולה האשה לתת דמים גם תמורת וי' מלאכות.

\* לפי הראשונים דס"ל שאפשר לכופ את הבעל לעבוד לצורך מזונות אשתו (ר' אליהו), מובן יותר מדוע כופים אף את האשה. ועי' במאמר על כפיית הבעל לזון את אשתו. הערת המערכת.

לחצים, וכן באיזה אמצעים להשתמש. ונ"ל שלכן בסי' ע' בהל' מזונות – כתב הרמ"א שלא הפסידה מזונותיה, ובסי' פ' בהל' מעשיי כתב שיש אפשרות לכפות את האשה למלא חובותיה.

אך מעיון ברמב"ם נראה, שמשמע מדבריו, שהכפיה נעשית ע"י ביי"ד. דל' היא "כופין אותה ועושה אפילו בשוטי". ובהמשך: "מושיבין אשה ביניהם או שכנים, ודבר זה כפי מה שיראה הדיין שאפשר בדבר". ובש"ש בב"ק<sup>37</sup> האריך לבאר שאסור לאדם להכות את אשתו וז"ל "וכן כתב הראב"ד דמעולם לא שמענו יסור נשים בשוט, ואפילו להרמב"ם וכו' היינו טעמא כמו שכופה הרב את עבדו במקל ורצועה בענין המלאכה, ה"נ בעל לאשתו, מ"מ לא גרע מעבדו דלא יכול להכותו מחמת ע"א אלא בעובר על הדת, כה"ג אשה נמי שרי וכו'. ועוד גם דברי הרמב"ם בטלים נגד הראב"ד". וב"מעשה רוקח" כתב<sup>38</sup>: "מי הכריחו להבין בדברי רבינו, דבעל מצי להכותה, הלא רבינו כתב כופין אותה וכו', לא קאי לבעל כלל, אלא לבי"ד, דאלי"כ הל"ל כופה אותה בלי יחיד. וב"מאירי"<sup>39</sup>: "אלא כופה אותה אם בבי"ד בשמתא ובנידוי כמו שכתבו חכמי ספרד, אם ע"י עצמו בהכאה וקללה כמו שכתבו גדולי המחברים"<sup>40</sup>. ובתוספות<sup>41</sup> ג"כ משמע שכופה אותה בעצמו ע"י שוט, אבל כתבו זאת בדעת ריב"ח, וי"ל דריב"ח ס"ל שהאשה קנויה לבעלה למעשיי מדרבנן, כמו שכתב רש"י במהדו"ק<sup>42</sup> "ידידים גופיהו ידידיה ניהו, וברשותי קיימי", אבל לר"ה לא יוכל לכופה בעצמו.

סוף דבר, שאף בהכאה בשוט נחלקו הפוסקים אם יכול לכופה בעצמו. וי"ל דכפיה ע"יאיבוד מזונותיה לכו"ע ודאי לאו כל כמיניה, דהרי הוא גוזל אותה בכך. א"כ י"ל, דמה שכתב הרמ"א כופה אותה באיבוד מזונותיה, היינו בבי"ד לפי שיקולם.

## ד. מורדת בחלק המלאכות

כבר ראינו ששיטת הרשב"א שהובאה ברמ"א דאינה מפסידה מזונותיה אלא כשאינה עושה בצמר, ולא כשאינה עושה ו' מלאכות. וכתב "בית יעקב"<sup>43</sup>: "ונראה דתליא בפלוגתא, דלמאן דס"ל דכשאמרה א"נ וא"ע פטורה אף ממלאכות קטנות, ע"כ ס"ל דכולן תחת מזונות. וממילא כשאינה רוצה לעשות אף מלאכה קטנה – מפסדת מזונות. כמו באינה רוצה רק לעשות פחות מחמשה סלעים, שכיון שכולם הם תחת מזונותיה בשוה. ומאן דס"ל דשאר מלאכות אינם תחת מזונות, רק חיובא בעלמא מוטל עליה, ודאי דאין מפסדת מזונותיה רק שוכר עליה". וכוונתו דכיון שיש כאן תקנה לעומת תקנה, כל שאינו משלים את חיובו, אף התקנה השניה בטלה.

ובפד"ר הנ"ל<sup>44</sup> חלק על ה"בית יעקב", וס"ל שגם לתוספות לא הפסידה מזונותיה במורדת ממלאכות קטנות, ובאו בשתי טענות.

א. ישנם ראשונים שסוברים שלא הפסידה מזונותיה לעולם, אלא רק מנכה עליה, ומנ"ל שתוספות חולקים עליהם.

אף אי נימא שתוספות ס"ל שמפסידה מזונותיה, י"ל דתוספות ס"ל כרשב"א, שכל שהיא עושה בצמר לא הפסידה מזונותיה, אף במורדת משאר מלאכות. ואף שלתוספות

37. פ"ג סימן כ"א.

38. פרק כ"א הלכות אישות, הלכה י'.

39. עמ' 259 מהדורת ר"א סופר.

40. ועי' שם בהערת הר"א סופר.

41. דף ס"ג, ע"א ד"ה "ר"ה".

42. מובא בשטמ"ק דף מ"ח. ע"ב ד"ה "והתוספות".

43. סימן ע', סעיף י"ב ד"ה "מנכה".

44. עמ' 215.

אין חילוק בין ו' מלאכות לעושה בצמר, וכולם כנגד מזונות, בכ"ז אפשר לומר שעיקר מעש"י הוא צמר, וכל שלא מרדה בצמר לא הפסידה. וראיה לכך, דהרמב"ן והרשב"א ס"ל כתוספות, שמזונות תחת כל המלאכות (והוכיחו זאת בראיות ואכמ"ל). ובכ"ז לא הפסידה אלא כשאינה עושה בצמר.

ואף שאיני כדאי לחלוק, נראים דבריהם תמוהים. לטענה הראשונה כבר הוכחנו לעיל שדעת הטור, הב"ח, החזו"א, ה"הפלאה" ו"בית יעקב" בדעת התוספות, שכל שאינה עושה הפסידה מזונותיה. לטענה השניה – הרשב"א כתב בפירוש שא"נ נפטרת רק ממעש"י לפחות בשני מקומות<sup>45</sup>, וכך גם הביאו המ"מ<sup>46</sup>. וכן ברמב"ן הובאו דבריו לעיל, ואין להבין כיצד לא ראו זאת. ממילא מוכרח שמזונות מפסידה רק כשאינה עושה בצמר דזה כנגד זה. הסברא של "עיקר מעש"י" אין לה ג"כ בסיס, דאיפכא מסתברא – הרי מדוע אין אשה יכולה לרמב"ן ולרשב"א להפקיע ו' מלאכות, הרי זה כיון שהם תקנה נפרדת שאין לה קשר למזונות, ופשוט שהם עיקר חיובי האשה ועליהם עומד הבית ולא להפך. ועפ"י במתני דמלאכות שס"ל שהן אף דאורייתא. ואכ"מ. סוף דבר – קמה וגם נצבה סברת ה"בית יעקב", דכמו שלרשב"א אם עושה רק ג' סלעים – מפסידה כל מזונותיה ואין לומר שרק יזכה ב' זוזים ממזונותיה, דא"כ אין לדבר סוף, ותוכל לעשות משהו מסלע, וינכה לה חמישה סלעים פחות מסלע, ה"ה לתוספות כל שאינה עושה אפילו מלאכה אחת. הרי הפסידה כל מזונותיה. וקצת ראייה יש מירושלמי בסוגיין, ששם בארה הגמרא שמפסידה ז' סלעים כנגד ז' מלאכות והקשתה, הגע בעצמך שהכניסה שפחות. וחזינן שגם אז נחשבת מורדת, ויש קצת לדחוק.

ושם הוכיחו עוד מתוספות<sup>47</sup> שכתבו שאם אסרה הנאת הנקה על עצמה וקיים לה בעלה, ס"ל לב"ה שהיא נתנה אצבע בין שיניה, ולכן כופה אותה לשכור מינקת, וחזינן שלא הפסידה מזונותיה, דאי הפסידה אינה חייבת כלל. ויש לדחות – ראשית דידוע שלא מקשים מתוספות אחד למשנהו, ועובדה שבתוספות רא"ש וברא"ש לא הובא יסוד זה עיי"ש. ועוד, והוא העיקר, דשם אמנם היא נתנה אצבע בין שיניה, אבל אין להכחיש שהוא קיים לה, וא"כ יש לומר שבכה"ג לא הפסידה מזונות, ודמאי לנדרה שלא הפסידה מזונות לכו"ע. עוד נ"ל דכאן איירי שהבעל ממשיך לזונה והיא מקבלת מרצונה, ובכה"ג ודאי לא נפקעו חיוביה כדכתבנו לעיל.

#### העולה מכל זה לדינא:

א. אשה המורדת מעשיה בצמר – נחלקו הראשונים אי הפסידה מזונותיה. ויכול הבעל לומר קים לי כהנך פוסקים שהפסידה מזונותיה וכן פסק הרמ"א.  
ב. אשה שמרדה ממלאכותיה הקטנות או מחלק מהן. – לדעת הרמ"א לא הפסידה מזונותיה, ויכול הבעל לומר קים לי כתוספות והרא"ש וסיעתם שהפסידה מזונותיה.  
ג. ברגע שהפסידה מזונותיה, או שהבעל טוען קים לי שהפסידה ואינו נותן, נפטרה האשה מכל חיוביה ואין לכופה. ואף שיש פוסקים דס"ל שעדיין חיוב ו' מלאכות עליה, ועליהן יוכל הבעל לכופה. היא, מאידך גיסא, יכולה לומר קים לי כתוספות וסיעתם שכל שאינה ניזונית פטורה מהכל.

ד. אם האשה מורדת ואינה רוצה לעבוד, והבעל נותן לה מזונות, והיא מקבלתן – ממילא נשארו חיוביה, ויוכל לכופה על כך.

ה. אם אינה רוצה לעבוד, והבעל רוצה לתת לה מזונות והיא אינה מקבלתן – לשיטת התוספות, הוי כאמרה א"נ וא"ע ופטורה, ושיטת הר"ן, כל שלא אמרה בפירוש הריהי חייבת, וכיון שהבעל רוצה לזונה, הרי לא נפקעה תקחז"ל.

45. דף נ"ט, ע"ב ד"ה "ולענין", ודף ס"ג, ע"א ד"ה "ר' יוסי".

46. פרק י"ב, הלכה ד'.

47. דף נ"ט, ע"ב.

ויש להעיר, שיש לזכור שהיום פוסקים בבתי הדין הרבניים, שהאשה אינה חייבת בעשיה בצמר, וא"כ כל מרידה היא רק בו' מלאכות.

## ה. תביעה על מרידה בעבר

כל דיונונו הקודם נסב על אשה שהפסיקה לעבוד, האם הוי כאמרה א"נ והאם יכול לכופה. ויש לדון באשה שמרדה – האם הבעל יכול לתבוע מאשתו, על מה שלא עשתה בעבר.

והנה פשוט הדבר, שאם הבעל מנצל את זכותו ולא זן אותה, ודאי שאינו יכול לתבוע ממנה דבר, שהרי נפטרה מחיוביה. ואף באשה שעשתה ולא דרשה מבעלה מזונות, מעש"י שלה, דלא תקנו חז"ל לבעל מעש"י כשאינו נותן מזונות דבר זה מבואר בר"ן<sup>48</sup> על מתני' "אם אינו נותן לה מעה כסף - מעש"י שלה". והסביר הר"ן דאין כונת המשנה שיכול הבעל לא לתת לה מ"כ, אלא שהמשנה חדשה שאם אינו נותן מ"כ אע"פ ששתקה ועשתה – מעש"י שלה, וכ"ש אם אינו נותן כלל מזונות.

ואף לשיטת הר"ן ודעמיה שוי' מלאכות אינן כנגד מזונות, א"כ אולי נאמר שאף כשאינו זנה, עדיין חיוביה עליה, וא"כ יוכל לכופה, או לנכות מכתובתה שכר מי שישמשנו. ודאי קשה הדבר לאמרו. וגדולה מזה כתב ה"הפלאה" ד"אם אמר הבעל צמ"י למזונותיך היכא דספקא ואפילו היכא שנתרצית גם היא דפטורה מכל צרכי הבית, דהסברא כן הוא, דמה"ת תקנו רבנן שום דבר ממעש"י שתעשה לו, כיון שאינו זנה, דאפילו בעבד עברי א"י לומר עשה עמי ואיני זנך". ופי' – דאמנם האשה באמרה א"נ נפטרה רק מעשיה בצמר, אבל בעל שאינו נותן מזונות, לא תקנו לו חז"ל דבר.

ויש לדון במקרה שהבעל המשיך לזונה והיא קבלה ואז ודאי נשארו חיוביה עליה. והוא לא תבע ממנה בזמן שהיתה חייבת, ולאח"י תובע ה' סלעים לשעבר על כל שבוע, וכן אם שכר עליה תובע מה ששילם.

והנה ידועה מחלוקת הרמב"ם והרא"ש באשה שהלך בעלה למדה"י, ובי"ד פוסקים לה מזונות. דהרמב"ם כתב<sup>50</sup> "ואין מחשבין עמה על מעש"י עד שיבוא בעלה, אם מצא שעשתה הרי אלו שלו". ודעת הרא"ש<sup>51</sup> דלא מסתבר כלל כרמב"ם, "שהדבר ראוי כשנפרעין מנכסי אדם שלא בפניו, שיש להפך בזכותו, הואיל ובגרמא ידידה מפסידו". ולפי"ז י"ל דאם הבעל דרש מאשתו שתעשה והיא לא עשתה ובא לאחר זמן, באנו למחלוקת הרמב"ם והרא"ש. ואם לא מחה כלל באשתו, י"ל דגם הרא"ש מודה שפטורה על העבר, דכל מה שכי' הרא"ש שבי"ד חייבים להפך בזכותו – כיון שאינו כאן. אבל אם הוא כאן ולא מחה, הרי ודאי איבד את זכויותיו, כ"פ בפד"ר הנ"ל. ויש להעיר שכל מש"כ הוא רק לענין דרישת מעש"י בצמר שלא עשתה, אבל אם שכר עליה, ודאי יכול לנכות לה, דהרי כן הוא דינו כל שאינו עושה – שוכר עליה.

ועדיין יש לעיין במה שכתוב בפד"ר הנ"ל, שגם לדעת הרא"ש כל שלא מחה הפסיד. הח"מ<sup>52</sup> הסביר בדעת הרמב"ם, שאף שלא עשתה הרי הוא כגרמא בעלמא ולכן פטורה, והאריך בזה האבנ"מ<sup>53</sup> שאע"פ שקיי"ל שאדם שסוגר את חדרו ומונע ממנו לעבוד חייב מדין שבת, הנ"מ כשעשה מעשה, אבל אם רק מנע ממנו לצאת הוי גרמא בנזיקין ופטור בדיני אדם. וא"כ האשה שלא עבדה, הרי היא כנמצאת בחדר וסגרה על עצמה,

48. דף כ"ח, ע"ב בדפי הרי"ף.

49. קו"א סימן פ', סעיף קטן י"ז.

50. פרק י"ב, הלכה ט"ז.

51. פרק י"ג, סימן ח'.

52. סימן ע', סעיף קטן כ"ב.

53. שם סעיף קטן ק"ג.

ולכן פטרוה. והחזו"א<sup>54</sup> העיר שהוא כדברי הריטב"א<sup>55</sup> בעבד שברח ויצא ביוכל, שאינו צריך להשלים ואפילו מדין פרעון חוב, דמה שברח ונתבטל, אינו אלא גרמא בעלמא. והסביר רבינו הגרז"נ גולדברג שליט"א שהיא גופא מחלוקת הרמב"ם והרא"ש דהרמב"ם ס"ל שזכותו של הבעל במעשי ידי אשתו דומה לקנינו בעבד. ואם לא עשתה הפסיד, ולרא"ש הוא חוב המוטל על האשה, ואם לא עשתה, הרי חובה עומד בעינו.

אם הסבר זה נכון בדעת הרא"ש, י"ל דאף אם לא דרש מאשתו שתעשה הרי אין כאן מחילה. כמו שברור הדבר שאם המלוה לא מחה בלוה כשהגיע זמן הפרעון, ודאי לא נאמר שמחל. וה"ה בבעל. ונכון שיש לחלק, דבבני זוג כל שלא דרש ויתר, אבל אז יש לדון האם כל יום שלא דרש ויתר, ומה הגבול לדבר?

ובאשה שהלך בעלה למדה"י נחלקו הח"מ והב"ש, כשמכרה האשה מנכסיו. דעת הח"מ<sup>56</sup> שלדברי הרא"ש ש"טענתו טענה", והב"ש<sup>57</sup> חלק עליו שהרא"ש רק בא לפטור את הבעל, להחזיר מה שהאשה לותה, כיון שהיתה יכולה לעבוד לפרנסתה, "אבל להוציא מידה מחמת טענה זו, לא משמע שם כלום". והחזו"א<sup>58</sup> כתב שדברי הח"מ ברורים, שלדעת הרא"ש כל שיכולה לעשות אין מכירתה כלום והוי גזל ביד הלוקח ומוציא מהלוקח, ואם אכלה נכסיו גובה ממנה כדין גזילה. ואולי י"ל דמחלוקתם תלויה במש"כ לעיל, אבל אין לי ראייה לכך וצ"ע.

ומה שהוכיחו בפד"ר מדברי הרא"ש, שרק כשאינו בפנינו בי"ד צריכין לדאוג, נראה שהם הבינו שגם הרא"ש ס"ל כרמב"ם שהאשה אינה חייבת לבעלה, אלא שיש לבעל קנין באשתו, וכל מה שנחלק על הרא"ש, הוא אם בי"ד צריכים לדאוג ש"קנינו" של הבעל יעבוד, אבל אם נימא בדבריו, שלרא"ש הוא חוב ממש על האשה, י"ל דלעולם לא נפטרה מחיובה כל שהמשיכה להתפרנס מבעלה.

וראיתי בח"מ<sup>59</sup> דמש"כ הרמ"א "ומנכה לה ממזונותיה": "היינו לכתחילה אבל אם לא עשתה ולותה וכו' כבר כתבתי לעיל שדעת הרמב"ם והרבה פוסקים שמשלם מה שלותה ואינו מנכה לה מה שלא עשתה". אלא שיי"ל שהח"מ התייחס למקרה שהבעל דורש מאשתו בזמן מרידתה, ולכן דוקא לדעת הרמב"ם הפסיד. וברור שכל כונת הח"מ למלאכת צמר שלא עשתה, אבל אם שכר עליה לשאר מלאכות ודאי תשלם דהוא אינו חוב לשעבר. וכ"כ שם "בית יעקב"<sup>60</sup>.

שו"ר ב"בית יעקב" סי' פ' סט"ו שכתב: "וזה נראה ברור דאם היא תחזור בה אח"כ, ותתרצה לעשות ולתבוע מזונות, שאין מחויב ליתן לה מזונות, עד שתשלם לו כל השווי דמעש"י המותר ממזונות בזמן שלא רצתה לקבל ממנו מזונות, כיון שהיתה מחויבת ליתן לו המעש"י כ"ז שלא אמרה א"נ וא"ע (כדכתבנו לעיל בדעת הר"ן וסיעתו), וא"צ ליתן לה מזונות עד שתשלם לו מעש"י".

ולכאורה צ"ע רב בדבריו, דהרי לדעת הרמב"ם, הרי ודאי פטורה כמו בהלך בעלה למדה"י. ונראה שדעתו, שגם לרמב"ם מעשי ידיה הוא חוב בעלמא, אלא שאשה שהלך בעלה למדה"י, אין בי"ד נזקקים לטפל במעש"י. ד"הואיל ובעלה לא אמר לה אין לבי"ד לומר כן, שמא אף הוא אינו רוצה שתתגנה או תתעמל כל כך וכו' וכשיבוא בעלה אם לא עשתה הפסיד - מאירי<sup>61</sup>. לפי"ז אין כלל מחלוקת בין הרמב"ם והרא"ש בגדר חוב האשה.

54. סימן ס"ח, סק"ג.

55. קידושין דף ט"ז, ע"ב ד"ה "בורח".

56. סימן ע' סעיף קטן כ"ב.

57. שם סעיף קטן י"ח.

58. שם סעיף קטן י' ד"ה "ומש"כ".

59. שם סעיף קטן מ"ד.

60. שם ד"ה "מנכה".

61. דף ק"ז, ע"א ד"ה "לענין".

דגם לרמב"ם הוא חוב בעלמא, וכל מחלוקתם היא באומדנא של אדם שיצא מביתו ולא דרש מאשתו שתמשיך לעבוד. לדעת הרמב"ם: ב"ד יניחו שהבעל ויתר לאשתו. ולדעת הרא"ש: על ב"ד לדאוג לאינטרסים שלו. אבל הכא שהוא לפנינו, אם צוה לה לעשות, הרי החוב נשאר עליה.<sup>62</sup>

העולה מזה לדינא, שאשה שמרדה ונתן לה מזונות, (ולר"ן אף שרצה לתת ולא רצתה) ואח"כ חזרה בה, אם הבעל דרש ממנה בתקופת מרידתה (וצ"ע האם צריך למחות בכל יום, ונראה שהוא לפי ראות עיני הדיין, שחזינן שלא מחל) שתמשיך בעבודתה, הרי נשארו חיוביה עליה ולדעת ה"בית יעקב" יכול לכפות ממזונותיה אף על עשיה בצמר, ולדעת הח"מ תלוי במחלוקת הרמב"ם והרא"ש. ואם לא מחה צ"ע לדינא האם ברור שמחל. ואם שכר עליה - ודאי יכול לנכות.

## ו. ניכוי מזונות תמורת חוב

בפד"ר<sup>63</sup> דנו באשה שחבלה בבעלה, האם יכול לנכות ממזונותיה, והוכיחו ממאירי בב"ק<sup>64</sup> שדן גם הוא באשה שחבלה, וכתב שכל שאינו יכול לפחות מכתובה (כיון שהיא מינימלית) חייב במזונותיה ובפרנסתה כדין כל הנשים. והסיבה שאין המזונות כחוב בעלמא, אלא חיוב המוטל עליו לתת לה שתתפרנס.

וצ"ע שהרי ב"בית יעקב" כתב שיכול לנכות ממזונותיה, (וכנראה נשמט מעיניהם). ויש לומר או שבאמת ה"בית יעקב" חולק וס"ל שחיוב מזונות הוא כחוב בעלמא ויכול לנכותו מחוב אחר, וראיה מדבריו<sup>65</sup> שכתב ש"אם הבעל נתן מזונות לאשתו ונגנבו ממנה, אינו חייב לתת לה מזונות אחרים, משום שכשנותן לה המזונות הוי כפרע חוב שלה, וכיון שנפטר מהחוב, שוב אין לה עליו כלום".

אבל אפ"ל דגם ה"בית יעקב" ס"ל שא"י לנכות מזונות כנגד חוב, ורק אם כבר נתן הרי נפקע חיובו. ומשי"כ שיכול לנכות ממזונותיה דוקא כשיש לה רכוש אחר ויכול לומר לה צאי חובך למזונותיך, אבל כשאין לה רכוש אחר כלל, חייב לה ואינו יכול לנכות. (כ"פ בענין אחר בב"ד אחר<sup>66</sup>).

העולה לדינא: אשה שמרדה, קבלה מזונות (ולדעת הר"ן אף שלא קבלה, כל שרצה לתת לה ולא אמר א"נ) כשחוזרת בה יוכל לנכות אף ממזונותיה, אם יש לה רכוש אחר, ואם אין לה דבר נראה שאינו יכול לנכות כלום.

## ז. כפיית האשה למלאכות חיבה

בדף ס"א, ע"א: "אמר רב יצחק בר חנניא אמר רב הונא, אע"פ שאמרו יושבת בקתדרא (כשהכניסה ד' שפחות), אבל מוזגת לו הכוס ומצעת לו המטה ומרחצת לו פניו ידיו ורגליו".

ויש לדון: א. האם במלאכות אלו תהיה ג"כ מחלוקת ר"ה וריב"ח אי הוי מורדת. ב. האם שייך בכלל דיני כפיה במלאכות אלו. ג. האם מפסידה מזונות. בירושלמי<sup>67</sup>: "ר"ה אמר אפילו הכניסה לו מאה שפחות כופה לעשות דברים של יחיד.

62. ועי' גם הסבר אחר במחלוקת הרמב"ם והרא"ש בחזו"א סימן ס"ח סעיף קטן ג', וגם לפיו דברינו נכונים.

63. ח"א עמ' 339 הדיינים; הרב זילטי ז"ל, ויבלי"א הרי' עדס והר"י אלישיב שליט"א.

64. דף פ"ט.

65. סימן ע"ג, סעיף קטן א'.

66. פד"ר ה', עמ' 279.

67. דף ל"ז, ע"א.

(הכונה למלאכות חיבה). למה, משום שהיא חייבת לעשות לו או משום שאינם ראויים להשתמש בשפחה. מה נפק מן ביניהן? הכניסה לו עבדים, אם הסיר משום שאין ראויין להשתמש בשפחה, הרי הכניסה לו עבדים, הוי לית טעמא משום שהיא חייבת לו, אמר לו אף אנא סבר כן". חזינן שהאשה בעצמה חייבת לעשות מלאכות אלו, ואף כופין על כך. בבבלי לא נידונה השאלה אם כופין, אלא רק נאמר שכל אשה חייבת בכך.

ברמב"ם – משמע שפסק כירושלמי שכתב<sup>68</sup>: "נמצאו כל המלאכות שכל אשה עושה אותן לבעלה חמש וכו' ורוחצת פניו וכו'. והמלאכות במקצת הנשים עושות וכו' שש מלאכות וכו'". ובהל"י: "כל אשה שתמנע מלעשות מלאכה מן המלאכות שהיא חייבת לעשותן כופין וכו'". הן מסתיימת דבריו והן מהצעת דבריו – משמע שכל מלאכה במשמע.

אלא שבפיהם<sup>69</sup> נימק שהאשה חייבת לעשותן "לפי שכלל הוא בתורתנו אין משתמשים באשה, ואין חילוק בין שפחה או זולתה בין גדולה בין קטנה". משמע שבהכניסה עבד פטורה, וכבר נתעורר בזה המל"מ<sup>70</sup> וכתב שהרמב"ם חזר בו. ולדינו נראה שאין נ"מ בזה, דעדיין י"ל שגם לדעתו בפיהם<sup>71</sup> אם לא הכניסה לו עבד יוכל לכופה.

וראשונים אחרים כתבו בפירוש שכופין על מלאכות אלו, והם: הריצב"א<sup>72</sup>, ריא"ז<sup>73</sup>, שכתב "ואפילו המלאכות שהן לקרוב חיבה, אין עליה דין מורדת שתפסיד כתובתה בכך, אלא בעלה היה כופה". ונראה כונתו שהיה מקום לומר שבמלאכות חיבה גם ר"ה יודה דהויא מורדת, דאין זה ענין ממוני גרידא וקמ"ל שלא. וכן בתשובות הרשב"א שהבאנו לעיל מספר פעמים כתב "וכפי וכו' מהמלאכות הקטנות כמרחצת פניו מעכב מהמזונות וכו' או שוכר".

לעומתם כתב רש"י<sup>74</sup> "ובכפיה, הנילא כפי לה, אלא חכמים השיאוה עצה טובה להנהיג זאת בישראל" וכ"כ הטור בסי' פ'. ומשמע שגם אין זו חובה גמורה. ובתוספות<sup>75</sup> כתוב "דאין נראה שתהא מורדת אלא ממלאכות המפורשות במתני', וכן הוא בתוספות רא"ש, ולא בארו מדוע. ונראה דעתם – דאין טעם לכפות למלאכות חיבה – דכל המטרה היא קרובי דעת, ודרך הכפיה לא תצלת.

אלא שיל"ע מה יעשו הני ראשונים עם הסוגיא בירושלמי, שמשם מוכח שכופין. וצ"ל שכיון שהבבלי לא כתב כך – פליג על הירושלמי. ודוחק. ואולי י"ל גם בדרך אחרת דבסוגיין בירושלמי<sup>76</sup> הסביר ריב"ח דז' דינרים הם כנגד ז' מלאכות. אמנם הגמרא דחתה הסבר זה, אבל משמע שאין מורדת ביותר מז' מלאכות, ואולי על כן סברו הראשונים הנ"ל שאין כופין במלאכות חיבה.

ולענין איבוד מזונות, כתבו התוספות הנ"ל, שלא מסתבר שאם אמרה אי"נ וא"ע תפטר ממזונותיה. וא"כ, אם היא מורדת ממלאכות אלו, נראה שלא הפסידה מזונותיה. אבל י"ל לאידך גיסא, שכונת התוספות היא, שאינה נפטרת ממלאכות חיבה באומרת אי"נ, אבל מלאכות אלו הן ג"כ כלולות בתקנה זה כנגד זה. ובדומה לכך כתב ה"הפלאה" לשיטת הר"ן בא"נ וא"ע.

68. פרק כ"א, הלכה ז', והלכה י'.

69. פרק ה', משנה ד'.

70. פרק כ"א, הלכה ג' ד"ה "ודע".

71. נדרים דף פ"א, ע"ב ד"ה "שלא".

72. בשה"ג כתובות דף כ"ו, ע"א.

73. דף ס"א, ע"א ד"ה "אבלי".

74. דף ס"ג, ע"א ד"ה "ריה".

העולה לדינא שישנה כאן מחלוקת ראשונים אם כופין או לא. ולענין איבוד מזונות, יש עדיין מקום לדון. ועיין במאמרו של הרב אליעזרי בנעם ח"ה עמ' קל"ח בענין מלאכות חיבה.